

PREDGOVOR

V KRATKEM ČASU, ki je minil od objave *Liberalnega nacionalizma*, so mi bralci in recenzenti velikodušno posredovali nekatere svoje misli, pa tudi ugovore na teorijo, predstavljeno v tem delu. Mnogi so načeli težavna vprašanja, na katera ni moč odgovoriti v tako kratkem predgovoru. A priložnost, ki mi jo ponuja druga izdaja, bi rada izkoristila za razjasnitev treh poglobitvenih vprašanj: upravičitve narodnih pravic, implikacij liberalnega nacionalizma za vzgojo in izobraževanje ter pomena te teorije za izraelsko-pal-estinski konflikt.

NARODNE PRAVICE: POPRAVNA ALI UNIVERZALNA UPRAVIČITEV?

Medtem ko je bil nacionalizem do sredine osemdesetih let 20. stoletja na splošno prezrt, pravila spodobnosti zdaj narekujejo njegovo priznavanje, vendar v slabšalnem pomenu, navadno v povezavi z grozodejstvi v nekdanji Jugoslaviji ali Ruandi. S tega zornega kota je nacionalizem glavni vzrok prelivanja krvi v naših časih; nekateri – ti pozabljajo na minula grozodejstva, ki so jih povzročile verske vojne ali ekonomski interesi – bi radi nacionalizem imenovali za glavni vzrok zla v človeški zgodovini. Posledica teh trditev je, da bi si morali, kolikor je le mogoče, prizadevati za omejevanje moči nacionalizma in se odreči novim narodnim zahtevam, kjerkoli se pojavljajo, razen če nastopajo kot sredstva za popravo škode, ki je nastala v konfliktih med narodi. V narodnih pravicah torej vidijo korektivna sredstva, način poprave krivic, na-

domestilo žrtvam nacionalizma. Ta tip argumentacije ima moralno in politično veljavo in lahko privede do nekaterih zaželenih izidov, vendar koherentne teorije nacionalizma ne more niti nadomestiti niti postati njen sestavni del.

To trditev je mogoče pojasniti z naslednjo analogijo: denimo, da nekdo brani svobodo govora in pri tem omenja dejstvo, da določena skupina že dolgo trpi zaradi obrekovanja. Mogoče bi bilo trditi, da imajo člani te skupine pravico do samoobrambe in bi torej morali uživati svobodo govora. Problem tega tipa sklepanja je, da združuje teoretično in praktično trditev: upravičitev temeljne pravice in politično priporočilo, naj se na določen način – s svobodo govora – zagotovi doseganje določenega političnega cilja. Mešanje teh dveh tipov trditev ustvarja napačen vtis, da je prva odvisna od druge. Toda upravičitev svobode govora je neodvisna od zgodovine vsake posamezne skupine, saj izvira iz temeljnih interesov, ki naj bi jih imeli posamezniki ne glede na njihovo osebno zgodovino.

Z zagotavljanjem popravne upravičitve bi si bilo morda res mogoče prizadevati za kaj dobrega in doseči zelene rezultate. Vendar v teh okvirih ni mogoče zastaviti teorije nacionalizma ali svobode govora, saj mora popravna upravičitev temeljiti na nenujnih lastnostih posameznih primerov, ne na univerzalni upravičitvi.

Poleg tega trditev, da lahko zahteva po dejanski državnosti temelji zgolj na izkustvu nasilja, ki je tako dolgotrajno in razširjeno, da bi vsakega opazovalca prepričalo, da bodo ti ljudje varni le, če bodo imeli učinkovita samoobrambna sredstva, torej svojo lastno državo, sproža številna nova vprašanja. Mar narodi, ki so varni in zadovoljni v svoji državi, pravico do takšne države izgubijo? Če to drži, potem se sklene dokaj ironičen začaran krog – trpeči narodi imajo popravno pravico do lastne države, ki jim bodo omogočile varnost in zaščito. A potemtakem, ko niso več ogroženi in ustrašeni, izgubijo glavno oporo svoje pravice do državnosti. Naj tedaj od njih zahtevamo, da se odrečejo tej pravici in drugim »trpečim narodom« dovolijo zasesti njihovo mesto, dokler ne bo tudi njihovo preživetje dovolj ogroženo, da si bodo spet pridobili narodne pravice? In kdo naj presodi, kaj je dovolj dolgotrajno in razširjeno izkustvo nasilja in kateri narodi bodo zaščiteni zgolj, če bodo imeli svojo lastno državo?

Najbolj zaskrbljujoča posledica tega pristopa pa je, da vodi do sanktifikacije trpljenja. Muzej barbarstva, ki so ga ustanovili turški Ciprčani, da bi kar najbolj nazorno in srhljivo prikazali grozodejstva, ki so jim jih prizadejali grški Ciprčani, je dober primer, kako na narodne tragedije še zdaleč ni ohranjen le spomin, temveč so negovane in politično izrabljane v podporo narodnih zahtev. Tudi obvezni obiski vseh uradnih izraelskih gostov v muzeju Jad Vašem, ki je posvečen žrtvam holokavsta, kažejo, kako se pretekla grozodejstva izrabljajo za politične koristi. Če daje trpljenje narodom narodne pravice, se tem obredom ni mogoče izogniti. Sanktifikacija trpljenja spodbuja sovraštvo in nezaupanje ter – kar je še huje – v preteklost zazrto politiko, ki ohranja konflikte. Če trpljenje daje narodom narodne pravice, se ni mogoče izogniti niti v preteklost zazrti politiki; če bi bilo mogoče kako drugače utemeljiti narodne pravice, bi nacionalisti morda sprejeli v prihodnost zazrto politiko, ki bi spodbujala upanje na odpuščanje in spravo. Za svoje zadržke do popravnega pristopa imam torej praktične in teoretične razloge.

Vzdržala sem se tudi podpori narodnim pravicam, ki se sklicuje na argumente o preživetju skupine. Člani posameznih narodov si morda prizadevajo za pridobitev narodnih pravic, zlasti pravice do ustanovitve svoje lastne nacionalne države, ker verjamejo, da jih bo *edino* ta entiteta zaščitila pred nasiljem in ustrahovanjem sosedov. Takšni argumenti so lahko politično zelo prepričljivi, vendar pa so teoretično zmotni in precej pogosto tudi empirično napačni. In kar je še huje, imajo neizogibne nevarno neliberalne posledice.

Učinkovitost »argumentov o preživetju« je nacionaliste privedla do tega, da vsak narodni konflikt opisujejo kot vprašanje eksistence. Če ni ogrožena le pravica do izražanja narodne identitete, pač pa *sámo* preživetje naroda, potem upravičenosti dejanj ni mogoče postavljati meja. Upravičena so vsa sredstva, tudi osvajanje in okupacija, teror, mučenje in neupoštevanje pravic drugih, celo članov lastne skupine. Svensson v razpravi o Indijancih iz plemenske skupine Pueblo priznava, da člani te skupnosti preganjajo drugače misleče in predloži pričanje enega slednjih, moža po imenu Delfino Concha. »Trpel sem najkrutejšo krivico, kar jih

je mogoče komu prizadejati,« pravi Concha. »Podvržen sem bil odkritemu ustrahovanju in izključitvi iz družabnih dogodkov, ki se jih je udeleževala skupnost, preprosto zato ker nisem ravnal v skladu z verskim obredjem.«¹ Svensson se na to pričanje odzove tako, da ne simpatizira s preganjanim posameznikom, temveč s preganjalci. Trdi, da je reakcija plemena na versko nestrinjanje razumljivejša, »če se spomnimo, da je vera v plemenskih družbah, še posebej v teokratskih, sestavni del skupnostnega življenja, ki ga ni mogoče ločiti od drugih vidikov skupnosti. V kršitvah verskih norm vidijo izrecno grožnjo preživetju celotne skupnosti.«²

Zdi se, da daje največjo upravičitveno težo omenjenemu argumentu pojem »preživetje«, če svobodo posameznikov položimo na tehtnico in kot protiutež postavimo preživetje skupnosti, se zdi, da slednja izdatno odtehta prvo. Vendar ne bi bilo tako, če bi interese drugače mislečega tehtali nasproti interesom drugih posameznikov, še posebej če bi slednje tehtali v razmerju do zunanjih preferenc.³

Tudi Taylor omejevanje pravic posameznikov upraviči z diskurzom preživetja. Trdi, da je za quebeško vlado aksiomatično, da sta preživetje in razcvet francoske kulture v Quebecu dobri. »Ne gre le za to, da je francoski jezik na voljo tistim, ki bi ga utegnili izbrati. ... Politike, ki imajo za cilj preživetje, si dejavno prizadevajo *ustvarjati* člane skupnosti, na primer z zagotavljanjem tega, da se bodo pripadniki prihodnjih generacij še naprej opredeljevali kot francosko govoreči.«⁴ Za tem subtilnim izrazjem tiči odločna podpora jezikovnim zakonom, ki posameznike silijo, naj se opredelijo kot francosko govoreči. Skupni element teh

¹ Svensson 1979, str. 432.

² Prav tam, str. 433.

³ Zunanje preference so preference, ki zadevajo druge posameznike. Dworkin trdi, da takih preferenc ne bi smeli uporabljati za upravičitev pravic, saj lahko omejijo avtonomijo drugih. Moj interes, da živim življenje, ki ga je vredno živeti, je podlaga pravice in lahko obremeni druge z nekaterimi dolžnostmi, ki bodo omejile njihove svoboščine; moj interes, da drugi živijo na določen način, pa ne more biti podlaga pravice in drugih ne more obremeniti z dolžnostmi. (Dworkin, 1977, str. 234–236.)

⁴ Taylor 1994, str. 58–59.

ukrepov je, »da so nekatere priznane pravice in svoboda liberalnega državljanstva omejene in neenako razdeljene, da bi ohranili manjšinsko kulturo.«⁵ Tako se pojem »preživetje« vse prepogosto uporablja za omejevanje pravic posameznikov.

Če se že iz teoretskih razlogov zdita pristopa, ki izhajata iz trpljenja in preživetja, vprašljiva, ju je še težje ubraniti na ravni dejstev. Bodo Uzbeki, Gruzijci in Azerbajdžanci, ko bodo imeli svojo lastno državo, kaj varnejši kakor prej? Ali bi imeli zagotovilo, da se Srbi in Hrvati ne bodo več poskušali medsebojno ustrahovati, če bi bili Združeni narodi zmožni Jugoslaviji vsiliti sporazum, s katerim bi jo razkosali na več nacionalnih držav? Države, ki so bile ustvarjene kot rešitev narodnih konfliktov, lahko nadaljujejo boje, ki so se začeli pred njihovo ustanovitvijo, vendar bodo imele poslej na voljo boljša sredstva za vzajemno uničevanje. Dobro znano je, da je bilo v vojnah med nacionalnimi državami ubitih več ljudi kakor v konfliktih znotraj držav. Ljudstva Češkoslovaške, Afganistana in Kuvajta so se v letih 1939, 1989 in 1990 poučila, da državnost ne prepreči nujno ustrahovanja.

Judje so v svoji dolgi in trpljenja polni zgodovini utrpeli velike narodne katastrofe, tako ob uničenju prvega in drugega templja, ko so imeli državo, kakor tudi med holokavstom, ko je niso imeli. Treba se je spomniti, da ustanovitev izraelske države ni rešila Judov ne pred nasiljem in ustrahovanjem sosedov ne pred grožnjami z iztrebljenjem, o čemer pričajo nadloge, ki so jih pestile med zalivsko vojno. Judje so bili kljub tem nevarnostim odločeni, da bodo živeli v Izraelu in vzpostavili domovino. Vedeli so, da Izrael ni varno zatočišče, pač pa kraj, kjer k preživetju sodi tudi boj.

Judje niso nobena izjema; glavna skrb za večino narodov ni preživetje, temveč razvoj skupne javne sfere, v kateri prihajajo do izraza narodna kultura, jezik in tradicije. Če bi bilo biološko preživetje najpomembnejša postavka, potem se zdi, da bi bilo v dobi, ki se sooča z atomskim in kemičnim orožjem, pa tudi z nevarnostjo ekoloških katastrof, preudarnejše, če bi nacionalisti razpršili tveganje tako, da bi se izognili teritorialni koncentraciji za vsako ceno. Toda nacionalisti svojega uspeha ne merijo z nepretr-

⁵ Kymlicka 1989, str. 150.